

Benvolgut president, estimat professor

Epistolari de Pere Bosch Gimpera –
Josep Tarradellas (1936-1974)

Edició i estudi introductor
de Francisco Gracia Alonso

Benvolgut president,
estimat professor

Benvolgut president, estimat professor

**Epistolari de Pere Bosch Gimpera –
Josep Tarradellas (1936-1974)**

Edició i estudi introductor
de Francisco Gracia Alonso

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Biblioteca d'Historiografia
TEMPS AL TEMPS

Sumari

Estudi introductori, <i>de Francisco Gracia Alonso</i>	9
Epistolari de Pere Bosch Gimpera – Josep Tarradellas (1936-1974)	
1936	55
1948	59
1956	60
1960	68
1970	181
Bibliografia	211

Estudi introductori

L'anàlisi de la comunicació epistolar permet conèixer els interessos i l'evolució del pensament dels corresponents. Es tracta d'un contingut marcat per les circumstàncies personals, les relacions amb altres persones i la reflexió sobre les informacions, els successos i els fets que defineixen l'actualitat i serveixen per explicar les circumstàncies del passat, alhora que permeten expressar quins són els anhels presents i també les actuacions futures. Quan es tracta de dos personatges d'un gran pes intel·lectual i polític com Pere Bosch Gimpera i Josep Tarradellas Joan, que van deixar una empremta inqüestionable en els àmbits acadèmic, social i polític de la Catalunya del segle xx, és innegable l'interès per analitzar les seves lletres creuades al llarg de l'exili que seguí a la derrota de la República i de Catalunya el 1939, amb reflexions sobre la situació política a Espanya i les directrius que el règim franquista prendrà per intentar perdurar més enllà del dictador; la visió de les associacions d'oposició culturals i polítiques; les relacions amb l'Església catòlica i amb els partits i moviments polítics de l'exili republicà, o els intents d'escriure o rebatre el relat sobre el paper de la Generalitat de Catalunya durant la guerra i la seva pervivència com a institució un cop abandonat el país.

Al llarg dels nostres treballs anteriors sobre la figura i l'obra de Bosch Gimpera,¹ analitzant els camps de la recerca, el món universitari i el seu compromís amb un catalanisme de caire social i federal, vam identificar un seguit de cartes creuades amb el president Tarradellas —Tarradelles, com escriurà repetidament Bosch— conservades a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (AMTM) del monestir de Poblet i al Fondo Pedro Bosch Gimpera de l'Instituto Nacional de Antropología e Historia (INAH) de la Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM), que, al costat d'altres documents inclosos en el Fons Bosch Gimpera de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) i en el Legado Bosch Gimpera del Centro de Documentación de la Residencia de Estudiantes de Madrid (CDRE), componien un volum d'informació força ampli i d'indubtable interès per ser presentat en conjunt tot i els treballs previs publicats sobre ambdós personatges. Arran de la jornada en record del cinquantè aniversari de la mort de Bosch Gimpera, organitzada

1. Gracia Alonso, 2011a, 2011b, 2013, 2015 i 2026.

el 2024 per la Universitat de Barcelona, el Museu d'Arqueologia de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans, vam presentar un avanç del contingut de les cartes dins de l'anàlisi historiogràfica que els diferents ponents van fer-hi. En funció de l'interès despertat per una documentació inèdita que permetia resseguir la relació entre dues persones en aparença tan allunyades prenent com a base les seves activitats, i del fet que, havent estudiat amb anterioritat la implicació de Bosch en diferents moviments polítics al llarg des seus primers anys d'exili, no es feia cap menció de la situació política de Catalunya en altres blocs de correspondència de Bosch Gimpera ja publicats, com ara els epistolaris creuats amb els seus amics Lluís Pericot i García (1899-1978) i Rafael Olivar Bertran (1911-1998), es podia deduir que les seves relacions amb Tarradellas, tant en persona —incloent-hi les visites a la residència de Saint-Martin-le-Beau i les trobades a Mèxic i París— com a distància, formaven part d'una activitat que Bosch va voler mantenir en privat, restringida molt probablement als seus íntims en el cercle dels exiliats catalans a Mèxic i a alguns amics de París, i que no va incloure en els seus escrits memorialistes com a exemple de la seva opinió política, de manera que va optar només per una translació positivista dels fets realitzada en funció de la reelaboració dels records amb una clara consciència expositiva i no interpretativa que demostra una gran cura per tractar-se de textos destinats a la publicació i, per tant, a ser llegits i romandre negre sobre blanc com l'expressió del seu pensament.

En el cas de la correspondència no és així. Per no creure que mai s'arribessin a fer públiques i pel grau de secretisme en el tractament de les informacions que Tarradellas demanava a Bosch en relació amb els documents que li feia a mà per a la seva informació, comentari o trasllat dels continguts a altres membres de la comunitat catalana a Mèxic, la redacció de les missives és molt més lliure i les idees s'expressen sense embuts, i això dona lloc tant a assentiments com a silencis quan una de les dues parts no obté el que espera de l'altra, més que a redactats pensats per complaure l'interlocutor. De la lectura de les cartes se'n deriva una visió de Tarradellas obsessionat per assolir el control absolut de la representació de l'acció política dels catalans exiliats, basat en el reconeixement del paper de la Generalitat com a institució i de la seva persona com a president, idees per les quals lluitarà contra aquells que, segons la seva opinió, intentin dur a terme unes formes de reivindicació catalanista o de crítica política contra el franquisme que no s'adaptin a la seva forma de pensar. Un personalisme que no admetia cap oposició, ni tan sols raonada. Per això les crítiques a persones i organitzacions com Òmnium Cultural seran constants, com també els seus intents de convèncer l'interlocutor tant de la importància creixent de la seva figura política, com dels resultats sempre positius i de la màxima transcendència derivats de les seves nom-

broses entrevistes amb persones de l'exili i l'interior que volien discutir amb ell els moviments presents i les perspectives de futur, però sempre quedava el dubte de la distància existent entre la realitat i la necessitat d'autoafirmació que Tarradellas tenia després d'anys de lluita gairebé en solitari i amb moltes dificultats personals. Per la seva banda, Bosch demostrarà en les seves cartes, i al llarg dels anys, una solidesa de pensament immutable, amb una idea molt clara, basada en el coneixement històric del procés de formació de l'Estat espanyol, dels problemes polítics derivats del centralisme i de la manca de reconeixement de la realitat i identitat de Catalunya que tenien tant les formacions polítiques conservadores com les d'esquerres, imbuïdes d'un clar jacobinisme en la seva concepció d'un estat centralista. Bosch havia pogut comprovar durant la guerra, en l'exercici del seu càrrec de conseller de Justícia de la Generalitat, el menyspreu amb què el govern de la República tractà Catalunya, però no per això va renunciar als seus plantejaments federalistes i d'entesa entre els pobles d'Espanya, ni va decantar-se per l'opció més fàcil de l'independentisme, com faran altres exiliats, ja que entenia que una posició de màxims tenia les mateixes mínimes possibilitats de reeixir que les basades en ajornaments pactistes i que el que calia era construir un sistema lleial i eficaç de relacions entre els pobles d'Espanya per construir un nou model d'Estat que respectés, a partir del consens, les diferències culturals, lingüístiques i socials que representava el catalanisme polític de caire federalista en què creia. En les seves cartes, Bosch intenta construir un plantejament de futur per a Catalunya a partir del raonament, per evitar enfrontaments innecessaris entre els catalans i la resta de pobles d'Espanya; una forma de pensar que serà un bon contrapunt de les reaccions abrindades que tindrà en ocasions Tarradellas, en una clara aplicació del nostrat concepte del seny i la rauxa.

Creiem que aquest conjunt documental, que presentem amb la puntuació, l'ortotipografia i la morfosintaxi regularitzades, dona una visió, allunyada dels actes i les declaracions públiques, d'una part concreta de l'entramat de les relacions existents entre els catalans exiliats i també amb les estructures de l'interior, potser amb més ombres que no pas llums, però amb un interès innegable que hauria de permetre aprofundir en la visió dels dos personatges. Volem agrair la predisposició d'Edicions UB per acceptar aquest projecte, així com als successius responsables i personal dels arxius consultats al llarg dels anys, alguns de forma reiterada des de fa més de dues dècades, i molt especialment a Marta Mateu, que, durant la seva etapa postdoctoral a la UNAM, va fer el paper de pont per obtenir la reproducció d'una gran part del material del Fondo Pedro Bosch Gimpera conservat en aquesta institució, així com a Maria Àngels Petit, que va revisar l'esborrany del text i va fer suggeriments interessants per millorar-lo.

Pere Bosch Gimpera. La seva acció política a l'exili (1939-1944)

La figura de Bosch Gimpera s'associa essencialment amb les facetes d'investigador i gestor universitari. La seva activitat política resta, doncs, en un segon terme, reduïda al període en què assumí el càrrec de conseller de Justícia, entre el juny de 1937 i el febrer de 1939, en un moment ja avançat de la Guerra Civil en el qual les competències efectives de la Generalitat eren cada cop més minses com a resultat de l'establiment del govern de la República, i de tot l'aparell repressiu que controlava, a Barcelona. Però no va ser ben bé així, sinó que el pensament polític de Bosch va anar quallant ja des de l'etapa del seu accés a la càtedra l'any 1916, quan va comprendre que les reivindicacions de les millores socials en l'àmbit de l'educació constituïen un element bàsic per al progrés de Catalunya i es va implicar a fons en la seva regeneració. Aquest compromís el durà a adquirir un bagatge d'idees sobre el que havia de ser la construcció del futur del país, que en una petita part tindrà ocasió d'aplicar abans de la desfeta de 1939, però que no abandonarà ni després de la derrota ni al llarg de l'exili, i que constituïran els punts essencials del relat del seu pensament en la correspondència política que mantindrà amb Josep Tarradellas.

Com a part del seguici dels presidents de Catalunya i Euskadi, Lluís Companys i Jover (1882-1940) i José Antonio Aguirre y Lecube (1904-1960), i en la seva condició de conseller de la Generalitat de Catalunya, Bosch Gimpera creuà la frontera francesa pel pas de les Illes el 4 de febrer de 1939, iniciant un exili que no es tancaria fins a la seva mort a Mèxic el 9 d'octubre de 1974. Amb Antoni Maria Sbert i Massanet (1901-1980), conseller de Governació i Assistència Social, es dirigí a Perpinyà per trobar-se amb la seva família i col·laborar en les tasques de suport als refugiats a partir d'una oficina establerta a l'avinguda de les Planetes, denominada Centre Català, en la qual treballà durant unes setmanes amb Josep Tarradellas Joan (1899-1988), Ramon Frontera i Bosch (1900-1987) i Carles Martí Feced (1901-1982). Però les condicions imposades per les autoritats franceses, el volum de feina i la manca de recursos per desenvolupar-la van fer que ràpidament les necessitats personals passessin per davant de la continuació de l'acció política. Desestimà l'oferta d'Henri Vallois (1889-1981) de fer-se càrrec de la càtedra de Prehistòria de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, que havien exercit anteriorment Émile Carthailac (1845-1921) i el comte Henri Bégouën (1863-1956), ja que bons amics britànics com Sir John Myres (1869-1954) li asseguraren un lloc docent al New College d'Oxford, que presidia Herbert Fischer (1865-1940), simpatitzant de la República Espanyola que havia perdut

un nebot lluitant a les files del Batalló Britànic de les Brigades Internacionals.² Un cop presa la decisió, la traslladà al president Companys i va rebre l'encàrrec d'assumir la representació de la Generalitat a la Gran Bretanya, tasca que compartiria amb Carles Pi i Sunyer (1888-1971).

La família Bosch-García arribà a la Gran Bretanya a finals d'abril de 1939, probablement amb un passaport especial lliurat per un funcionari del govern britànic, William Horace Montagu-Pollock (1903-1993).³ Instal·lat a Blackheath, prop de Greenwich, Bosch treballà a l'Ashmolean Museum d'Oxford en la redacció del text de les seves conferències per a les *Rhind Lectures* que havia dictat a Edimburg la tardor de 1936 convidat per Vere Gordon Childe (1892-1957). Comptà amb un ajut proporcionat per Myres i un subsidi de la Society for Protection of Research and Learning, diners que rebia en el Magdalen College.⁴ Tot i que no s'han conservat dades específiques sobre les quantitats en el seu arxiu,⁵ Gordon Childe, en una carta a Myres del 24 de març de 1940,⁶ indica que Bosch desenvolupava a Oxford una activitat retribuïda. La seva continuïtat es va veure compromesa per l'augment dels subsidis oferts per les universitats angleses al conjunt de refugiats que fugien del feixisme i, d'altra banda, Bosch va fracassar en l'intent d'estabilitzar-se en el claustre, amb l'ajuda del professor John Arthur Ruskin Munro (1864-1944) i la seva filla Isobel Henderson (1906-1967), perquè va to-

2. Es tractava de Herbert Douglas Fischer, fill del seu germà Edmond (1872-1918), que va morir a principis de 1939 a l'hospital de Vic com a resultat de les seves ferides. Segons altres informacions, va caure al front d'Aragó el març de 1938. Vegeu-ne informació suplementària a: <https://international-brigades.org.uk/roll/herbert-fisher/>.

3. Arxiu de la Fundació Carles Pi i Sunyer (AFCPS), carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer del 18 de març de 1939. Montagu-Pollock, ingressat al Foreign Office el 1927, era expert en la política espanyola i autor de diferents informes sobre la situació política d'ençà de la proclamació de la República. Ramsay, 2020: 44-64.

4. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), 1-408, Fons Josep Andreu i Abelló, carta de Bosch a Andreu i Abelló del 20 d'agost de 1940.

5. Comunicació personal del Dr. Robin Darwall-Smith, arxiver del Magdalen College i de l'University College d'Oxford, del 18 de febrer de 2008. Malgrat aquesta dada, sembla que sí que va existir un fons específic per a Bosch Gimpera, que va ser efectivament administrat per Myres en la seva condició de Wykeham Professor of Ancient History. Oxford University Archives (OUA), UR6/PSL/4 (40). Cf. Brockliss, 2017: 63. En el Magdalen College van ser acollits, a més de Bosch, el jurista Gerhard Leibholz (1901-1982), el professor de ciència política de la Universitat de Praga Jarmon Zeigler, el filòleg polonès Jacob Leib Teicher (1904-1981) i el cirurgià austríac Julius Schnitzler (1865-1939).

6. Bodleian Library (BL), Arxiu Myres, carta de Gordon Childe a Myres del 24 de març de 1940.

par amb l'oposició dels docents, la majoria dels quals eren favorables al règim de Franco, considerat per molts britànics com la solució conservadora a l'amenaça comunista a Espanya. No existeixen mencions de la petició de Bosch a l'arxiu del Lincoln College, del qual Munro va ser rector entre els anys 1918 i 1944,⁷ ni tampoc en la correspondència privada d'Isobel Henderson conservada al Somerville College.⁸ Les raons de la no estabilització de Bosch al Regne Unit s'han de cercar en el tancament de l'activitat d'alguns *colleges* arran de l'inici de la Segona Guerra Mundial; en l'internament a l'illa de Man dels refugiats considerats *enemies aliens*, com el prehistoriador alemany Gerhard Bersu (1889-1964),⁹ i, especialment, en el fet que la plaça de *professor of European archaeology* a Oxford que pretenia havia estat compromesa a favor de Christopher Hawkes (1905-1992), malgrat que el seu nomenament no es faria efectiu fins al 1946, un cop finalitzat el seu servei a l'exèrcit. Les activitats de Bosch al Regne Unit van ser essencialment acadèmiques, però foren controlades per les autoritats franquistes, que ràpidament van obtenir informació a partir dels seus contactes a Espanya, vigilats pel Servei d'Informació i Policia Militar (SIPM),¹⁰ preocupat per les possibles repercussions de les dades que Bosch pogués subministrar o rebre dels diplomàtics anglesos amb els quals havia fet amistat durant la Guerra Civil.

Per complir amb l'encàrrec de Companys, però també per defensar la seva actuació personal, Bosch va encetar la redacció d'un seguit d'informes per explicar les mesures preses pel govern de la Generalitat en relació amb la protecció del patrimoni i les actuacions de la Conselleria de Justícia. El primer intent, de caràcter personal, la tramesa d'un llarg text, per a la seva publicació a la revista *Museum*, dependent de l'Office International des Musées (OIM),¹¹ on es detallaven les mesures adoptades, va fracassar la tardor de 1939 degut a l'interès del seu responsable, Euripide Foundoukidis (1884-1968), per mantenir bones relacions amb les autoritats franquistes. Però, un cop arribat Pi i Sunyer al Regne Unit, van encetar plegats els contactes per recollir informació en els cercles polítics i acadèmics al

7. Comunicacions personals d'Andrew Musell, arxiver del Lincoln College d'Oxford, del 12 de juliol i el 8 d'agost de 2007.

8. Comunicació personal de Pauline Adams, bibliotecària i arxivera del Somerville College d'Oxford, del 10 de setembre de 2007.

9. Chapell, 2020: 97-98.

10. Archivo Histórico Nacional (AHN), Fondo Ministerio del Interior-Policía, H-570, Bosch Gimpera.

11. Arxiu UNESCO (AUNESCO), documentació Office International des Musées (OIM), *Correspondencia Bosch y Gimpera (Don Pedro)*, carta de Bosch a Foundoukidis del 23 de maig de 1939.

seu abast i el 24 de juliol de 1939 informaren la seu de la Generalitat a París de l'existència de tres possibles línies d'actuació per part del govern britànic en relació amb la política espanyola: una entesa total amb Franco; l'intent de forçar el govern espanyol a mantenir-se neutral davant del més que possible esclat d'una guerra a Europa, i l'intent de donar suport a un canvi de règim apostant per una solució monàrquica.¹² Per contrarestar la propaganda del govern franquista sobre la persecució religiosa, que, com va poder comprovar, havia impactat en la societat britànica fins al punt de veure reproduïts els arguments feixistes en les cerimònies religioses en esglésies catòliques a les quals assistí just després de la seva arribada,¹³ Bosch va analitzar, per contradir-les, dues obres que havien tingut molt ressò al Regne Unit: *Spain the church and the others* (1939), d'Allison Peers (1891-1952), i *The glory of martyred in Spain: Notes on the religious persecution* (1939), de Luis de Carreras (1884-1955).¹⁴ I, amb Pi i Sunyer, van elaborar un llarg memoràndum titulat *Informe sobre la religión en Cataluña durante la Guerra Civil*,¹⁵ per explicar les relacions de la Generalitat amb l'Església catòlica al llarg de la guerra, amb una referència especial als intents de facilitar la llibertat de culte iniciats l'any 1938 —problemes que encara seran presents en la seva correspondència amb Tarradellas trenta anys després—. Bosch, però, era conscient de les reduïdes possibilitats d'èxit que tenia, donat el rearmament ideològic que per a la societat conservadora britànica significava la doctrina eclesiàstica, i dels efectes de la pressió de la propaganda en favor dels nacionals al llarg dels tres anys de guerra, en especial les notícies referides a la crema d'esglésies i l'assassinat de religiosos.¹⁶

Bosch va recórrer als seus contactes per intentar esbrinar les directrius que pensava seguir el govern britànic. Un d'ells va ser Howard Denys Rusell Cowan, funcionari del Foreign Office però, de fet, membre dels serveis d'espionatge que havia conegut a Barcelona quan exercí com a agregat del consolat britànic en

12. AFCPS, carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer del 24 de juliol de 1939.

13. ANC, Fons Bosch Gimpera, 66, 3.21, carta de Bosch a José Ignacio Lizaso del 29 d'octubre de 1939.

14. AFCPS, s/t, carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer del 14 de desembre de 1939.

15. El document original duia per títol: «Report on Religion in Catalonia during the Civil War». ANC, Fons Bosch Gimpera, 66, caixa 2, 12.13. Es tracta de la versió definitiva, de la qual es conserven dos esborranys parcials amb referències a les vinculacions entre religió i política que no van ser incloses en el text definitiu. ANC, Fons Bosch Gimpera, 66, 2, 15.12. Traducció catalana a Pi i Sunyer, Bosch, 1992: 41-84.

16. ANC, Fons Bosch Gimpera, 66, carta de Bosch a John Anthony O'Brien del 2 de febrer de 1940.

companyia de l'encarregat de negocis John Leche (1889-1960),¹⁷ amb qui va poder constatar la importància i influència de l'ambaixador franquista davant del govern britànic, Jacobo Fitz-James Stuart y Falcó, duc d'Alba (1878-1953), pels seus vincles amb la família reial anglesa, tot i que també va ser informat d'un cert distanciament del noble respecte a Franco.¹⁸ També va obtenir dades sobre les relacions entre els britànics i el líder socialista Indalecio Prieto Tuero (1883-1962); sobre la possibilitat de formar un govern de coalició amb partits d'esquerreres i de dretes, excloent-ne falangistes i comunistes; sobre el possible retorn de la monarquia alfonsina encarnada en Joan de Borbó i Battemberg (1913-1993), o bé sobre una regència encapçalada pel duc d'Alba.¹⁹ Però, més enllà dels desitjos poc fonamentats respecte al suport britànic a un canvi de règim a Espanya, un cop iniciada la guerra contra Alemanya Bosch va deduir correctament que França i el Regne Unit apostarien per mantenir la neutralitat espanyola a qualsevol preu. Bosch ja havia discutit el tema de la futura estructura política de l'Estat espanyol amb Pi i Sunyer:

[...] el punto esencial es naturalmente que cada pueblo peninsular mantenga su personalidad y soberanía, aunque después se llegue a una coordinación. Para Cataluña y Euskadi no existe naturalmente ningún problema, igual que para Galicia. El problema es Andalucía frente a Castilla y Aragón. Esencialmente, Andalucía, yo creo que es una nación tan auténtica como las demás, tan sólo que ha sido empastifada por Castilla y que tiene poca conciencia nacional. Por la mezcla con los castellanos, se la podría hacer ir unida a Castilla si no se considera viable que vaya sola, pero en todo caso creo que debe dársele una autonomía muy amplia y reconocerla como nación. Si se consiguiera dejar sola a Castilla sería una gran cosa, y en todo caso debería avivarse un sentimiento nacionalista en su seno para evitar el resurgimiento de los dogmas unitarios. Probablemente lo ideal sería una Castilla entendida como república federal (con autonomías plenas en Asturias y Andalucía, y si se le enganchaba Aragón, también para Aragón) y con autonomías de menor calado para Extremadura, Murcia y Santander, confederada con los demás estados peninsulares. Aragón, si se le pudiera unir a alguien debería ser con Navarra, en el supuesto que Euskadi aceptase la separación de Navarra. Me parece que los navarros son la rémora que tendrán siempre los vascos, y que sobre la realidad vasca de Navarra habría mucho que decir. Propiamente di-

17. AFCPS, s/t, carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer del 15 d'octubre de 1939.

18. AFCPS, s/t, carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer, s.d. (probablement de l'octubre de 1939); carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer del 18 d'octubre de 1939.

19. AFCPS, s/t, carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer del 2 de desembre de 1939.

cho, los navarros son más aragoneses que vascos, pero claro, se trata de un problema muy difícil.²⁰

I, encara amb esperances, col·laborà en la redacció, amb dirigents bascos i catalans, d'un memoràndum en el qual es plantejava una definició de l'estructura política d'Espanya basada en un model federal igualitari entre totes les comunitats culturals de la Península, entenent que el principal problema de la manca de vertebració d'Espanya com una unitat nacional coherent radicava en la visió imperialista construïda a partir de Castella emprada com a base del concepte de pàtria que impulsaven Franco i la Falange.²¹

En el text s'indicava també:

[...] la posición de los catalanes y de los vascos en relación con su propio problema y con el general de la península, ha sido siempre la de crear esencial el respeto a las personalidades [...] de los distintos pueblos y de su soberanía, a la vez que siempre han deseado colaborar eficazmente a la obra común. La historia de España demuestra que los catalanes no han sido nunca infieles a estos principios y sólo cuando la opresión del Estado Central los ha llevado a buscar soluciones desesperadas han propugnado una independencia absoluta [...] el fin de la guerra ha cancelado todos los compromisos de Cataluña con el Estado español histórico, fracasado en su intento de crear una España uniforme y centralizada bajo los Reyes Católicos, los Austrias y los Borbones, habiendo agostado en flor el experimento de convivencia de sus pueblos en un régimen de libertad. Las vejaciones actuales del gobierno «nacionalista» dificultan otra vez hallar una solución y demuestran que la asimilación no es posible.

En funció de les idees expressades, es proposaven un seguit de punts com a fórmula per assolir l'estat federal:

[...] respeto a la personalidad y a la libertad de los individuos y de los pueblos; gradación de autonomía. A) Plena para los pueblos con caracteres de nación y conscientes de ello (Galicia-Portugal, Euskadi, Cataluña, Castilla). B) En un grado de relación con las circunstancias para los pueblos que no han llegado a su madurez (Aragón, Canarias) o que, constituyendo una verdadera nacionalidad, su consiencien-

20. AFCPS, s/t, carta de Bosch a Carles Pi i Sunyer, s.d. (probablement, de finals de novembre de 1939).

21. ANC, Fons Bosch Gimpera, 66, 3.07, *Informe presentado a Chatham House (Royal Institute for International Affairs)*.

cia colectiva no se halla lo bastante despierta para sentir su personalidad (Andalucía). C) Autonomía interior administrativa para las regiones con personalidad marcada dentro de los pueblos con caracteres de nación: Asturias, Murcia en Castilla, Valencia y Baleares en Cataluña, Navarra en Euskadi, Galicia en Portugal; reducción de las intervenciones de los organismos generales de la Península a lo estrictamente esencial para mantener la cohesión y coordinación, evitando el predominio o la hegemonía de uno de los pueblos peninsulares, cualquiera que sea el que lo intente; fortificación de la solidaridad económica entre los pueblos y colaboración de todos en las empresas colectivas, especialmente en las coloniales, tanto de España como de Portugal; reducción del ejército a lo meramente indispensable en las líneas generales del concierto europeo y su alejamiento absoluto de cualquier intervención política [...]. Esto, que es imposible en un Estado unitario que excluiría siempre a Portugal y que vejaría a Euskadi, Cataluña y Galicia y suprimiría las posibilidades de desarrollo de Andalucía, ha de buscarse con un sistema federativo, lo suficientemente elástico para respetar todos los grados de desarrollo de pueblos y regiones.

La proposta era més una quimera que una anàlisi raonable. Inclou la reunificació d'Espanya i Portugal per retornar als temps de la monarquia hispànica, oblidant no només el resultat de la guerra del 1640, sinó també el paper geoestratègic que Portugal tenia en la política exterior anglesa, a més de reduir el pes específic del nacionalisme espanyol i castellà, un concepte que en cap cas tindria l'aprovació d'una gran part de les forces polítiques espanyoles, tant d'esquerres com de dretes. I és que el nacionalisme espanyol com a recurs estructural havia quedat plenament definit arran dels debats a les Corts de l'Estatut d'autonomia de Catalunya el 1932, i va fer de l'anticatalanisme una de les línies argumentals essencials durant el Bienni Progressista, fins a fer de la qüestió catalana una de les raons de la degradació del sistema polític que portà a la Guerra Civil, especialment arran dels Fets d'Octubre de 1934. En la proposta, la visió federal quedava establerta orgànicament amb la creació d'un consell confederal que havia d'estar format pels presidents dels estats autònoms, els governadors generals dels diferents territoris i un nombre limitat de representants dels governs dels estats. Un model que no tenia cap relació amb els sistemes polítics europeus i que només en certa manera podia recordar algunes de les prerrogatives del sistema federal dels Estats Units d'Amèrica. Entre les funcions del Consell Confederal figurarien les vinculades amb l'estructura econòmica; el comerç exterior; el control de la banca federal i l'emissió i supervisió de la moneda, els pesos i les mesures; l'organització de les comunicacions terrestres, marítimes, fluvials i aèries; els serveis de correus i telègrafs; la coordinació de la valoració i els traspassos entre l'estat federal,

els estats i els territoris autònoms; la legislació penal i laboral; el manteniment de l'ordre públic i la defensa del territori; les relacions internacionals, i la definició de la política cultural dels territoris i la coordinació de les institucions culturals. Pel que fa a la representació de la ciutadania, no existirien unes corts federals, però sí uns parlaments estatals i autonòmics, i es preveia l'existència d'un senat federal integrat pels presidents dels diferents estats i un nombre limitat de representants dels territoris autònoms nomenats pels seus parlaments, així com representants dels diferents organismes dels territoris per dur a terme les funcions legislatives confederals. Les competències jurisdiccionals entre els estats i l'aplicació de la Constitució federal quedarien en mans d'un tribunal federal. És evident que una proposta d'aquestes característiques no tenia cap possibilitat de ser acceptada en circumstàncies polítiques normals i que, si s'hagués proposat, hauria estat atacada tant pels partits conservadors com pels progressistes, a més de l'Exèrcit, ja que significava enderrocar un model d'estat centralista que tots acceptaven de manera igual com a marc teòric.

Però el document, lliurat al Foreign Office amb el títol de *Memorandum to the Royal Institute of International Affairs. Presented by the Basque and Catalan Delegations in London. March 1940*,²² suposarà per a Bosch la continuïtat de les seves reflexions sobre el model organitzatiu de l'Estat i la forma de relacionar-se les diferents comunitats que l'integraven. Tot i partir del manteniment d'un fort component nacional català, en cap cas va incloure la ruptura del model d'estat únic per reclamar la independència plena de Catalunya, com ja havia expressat en el discurs que pronuncià en l'acte d'inauguració del curs acadèmic 1937-1938 a la Universitat de València,²³ en el qual parlà de la col·laboració de Catalunya amb Castella en diverses etapes i també del desenllaç de la guerra:

[...] ha cancelado todos los compromisos de Cataluña con el Estado español histórico, fracasado en su intento de crear una España uniforme y centralizada [...] la unión de la España nacionalista con los regímenes fascistas, que acabará sin duda por precipitarla en la guerra al lado de ellos, constituye a España, centralizada y

22. ANC, Fons Bosch Gimpera, 66, caixa 2, 3.24, *Memorandum to the Royal Institute of International Affairs presented by the Basque and Catalan delegates in London*. El text incloïa diferents annexos de caràcter històric: «An historical-political description of the Peninsular peoples», «An outline of the economic problems of the peninsular peoples», «A review of the international implications in the future political settlement of the Peninsula», «A suggestion for a peninsular pact», «A statement of the national bill for liberty of the people of Catalonia» i «A statement of the national bill for liberty of the people of Euzkadi».

23. Bosch, 1978.